

З ПРАКТИЧНОГО ДОСВІДУ

А.В. Мовчан

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ОПЕРАТИВНИХ ПІДРОЗДІЛІВ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Наявність у професійній діяльності оперативних працівників кримінальної міліції таких факторів сильного впливу, як небезпека, ризик, загроза для життя та здоров'я вимагає проведення комплексу спеціально організованих заходів, спрямованих на профілактику деформуючих впливів. Слід погодитися з П.В. Мельником і Л.В. Терещенко у тому, що ця проблема потребує системного комплексного вирішення. Важливими кроками на цьому шляху може стати підвищення авторитету працівників оперативних підрозділів; зміцнення правоохоронних зв'язків з населенням; підвищення професіоналізму оперативних працівників; використання засобів психологічної та медичної релаксації для нейтралізації стресових перевантажень; впровадження ефективної програми правового виховання населення [1, с. 46].

Слід мати на увазі те, що в МВС України протягом останніх років здійснюється реформування системи підготовки фахівців для органів внутрішніх справ. За таких умов навчальний процес має гнучко та своєчасно реагувати на зміни у правовому полі. Це вимагає від відомчих навчальних закладів удосконалення змісту та методики навчання, приведення їх у відповідність з реальними умовами і завданнями протидії злочинності.

Вважаємо, що молодий фахівець – випускник відомчого навчального закладу МВС має бути максимально теоретично і практично підготовленим до виконання оперативно-службових завдань, уміти професіонально застосовувати отримані знання на практиці. Ще Я.Ю. Кондратьєва зазначав, що лише за умови переходу від універсальної підготовки до спеціалізованої навчальні заклади МВС зможуть випускати фахівців, здатних забезпечити захист прав і законних інтересів громадян, ефективно боротися зі злочинністю [2, с. 10].

Вся діяльність вищих навчальних закладах МВС має спрямовуватися на підготовку фахівця, який не тільки має певну суму знань і професійні навички, але й характеризується відповідним рівнем сформованості моральних особистісних якостей, що може бути досягнуто лише шляхом послідовної цілеспрямованої виховної роботи.

З метою вдосконалення системи підготовки фахівців у відомчих навчальних закладах наказом МВС від 28 жовтня 2007 р. № 411 затверджено Концепцію і Програму реформування системи освіти МВС України та підвищення якості підготовки фахівців для органів внутрішніх справ. Розроблено нові положення про вищі навчальні заклади МВС, про організацію навчального процесу, про заочну та дистанційну форми навчання працівників органів внутрішніх справ, про організацію практичної підготовки, післядипломної освіти та інші.

Протягом 2002–2008 рр. вищими навчальними закладами МВС випущено та призначено на посади у практичних підрозділах кримінальної міліції 10334 молодих фахівців, що становить 44,5% від загальної чисельності випускників, збільшується кількість оперативних працівників, які проходять навчання у системі післядипломної освіти. Якщо у 2004 р. таким навчанням було охоплено 644 працівники, то в 2008 р. – вже 2153.

На сьогодні підготовка фахівців для підрозділів кримінальної міліції здійснюється в 11 вищих навчальних закладах МВС, що дозволяє щорічно поповнювати практичні підрозділи випускниками: вищих навчальних закладів – понад 4,5 тис. осіб; училищ початкової підготовки – близько 9 тис.; системи післядипломної освіти – понад 6 тис. осіб. Підготовка фахівців для оперативних підрозділів міліції зумовлює формування у курсантів таких якостей, як організованість, висока моральність, вміння самостійно діяти у складних умовах, що вимагає здійснення комплексу виховних заходів на всіх напрямках навчального процесу: у навчально-методичній, індивідуально-виховній роботі, психологічному та інформаційно-пропагандистському забезпеченні, культурній, просвітницькій та соціальній роботі.

Проведене у 2008 р. анкетування вступників до ВНЗ МВС показало, що 82% респондентів віднесли до основних причин вибору професії правоохоронця те, що їх майбутня професія буде пов'язана із захистом законних прав та інтересів громадян, передбачатиме високий рівень відповідальності та ризику, виховуватиме волюві особистісні якості. Водночас слід константувати, що у досить великої частини курсантів (27%) уже під час навчання виникає бажання після закінчення навчального закладу працевлаштуватися поза системою МВС. Основними причинами, які спонукають випускників до звільнення зі служби, молоді фахівці вважають: недостатній розмір грошового утримання – 43%; неналежне матеріально-технічне забезпечення ОВС – 29%; неможливість користуватися соціальними пільгами, передбаченими Законом України «Про міліцію», – 23%; ненормований робочий день, фізична та психологічна перевтома – 19%.

Специфіка роботи оперативного працівника потребує постійної готовності аналізувати, приймати миттєві рішення, ставати на захист

життя, здоров'я та майна громадян, тому необхідно під час занять поряд з суто професійними навичками формувати у слухачів та курсантів моральні та вольові якості, усвідомлення обов'язковості дотримання норм закону. Професійна діяльність оперативних працівників реалізується в середовищі, яке вважається «зоною підвищеного ризику», що поєднано з реальною небезпекою для їхнього життя та здоров'я, а також безпеки для членів їх сімей. Існує прямиий зв'язок між рівнем готовності оперативного працівника до забезпечення особистої безпеки та рівнем набутих професійних знань, умінь і навичок.

Необхідною умовою досягнення високого рівня професіоналізму є формування в оперативного працівника позитивної мотивації щодо реалізації себе за обраною професією. Наукові дослідження підтверджують, що курсанти відомчих ВНЗ на початку навчання здебільшого позитивно ставляться до майбутньої професії оперативного працівника. Однак у міру глибшого входження у професію зростає невпевненість у правильності зробленого професійного вибору. Очевидно, початкова позитивна мотивація майбутнього оперативного працівника недостатньо закріплюється в практичних підрозділах [3 с. 34]. У цьому контексті важливе місце займає спеціальна підготовка оперативних працівників до дій в екстремальних умовах, і головне, в умовах оперативного ризику. Така підготовка повинна бути систематичною і проводитися протягом усієї службової діяльності.

Одним із найважливіших завдань, на нашу думку, є формування та підтримання на достатньому рівні практичної готовності оперативного працівника до забезпечення ним власної безпеки та безпеки громадян. При організації навчального процесу та практичної підготовки курсантів та слухачів слід враховувати, що діяльність оперативного працівника здійснюється в таких формах:

міжособистісна комунікація – опитування свідків, потерпілих, обвинувачених, засуджених, бесіди з експертами, свідчення в суді, робота з конфіденційними та іншими інформаційними джерелами (приблизно 40% робочого часу оперуповноваженого);

оперативно-розшукові заходи – обстеження приміщень, наведення довідок, опитування громадян, спостереження, підготовка та проведення затримання підозрюваних осіб (приблизно 35% робочого часу оперуповноваженого), при цьому у порядку виконання окремих доручень слідчих у ході провадження кримінальних справ оперативні працівники проводять слідчі дії щодо здійснення допитів, обшуків, виїмок тощо;

робота з документами – ознайомлення з матеріалами дізнання, кримінальних та оперативно-розшукових справ, оформлення поточних документів (приблизно 25% робочого часу оперуповноваженого) [4, с. 168].

З метою вдосконалення і уніфікації навчального процесу в Департаменті освіти та науки МВС розроблено та узгоджено з усіма зацікавленими відомствами, у тому числі з Міністерством освіти і науки, новий типовий навчальний план підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня бакалавра за напрямом «Правознавство». З урахуванням досвіду і новітніх технологій підготовки поліцейських європейських держав опрацьовано і впроваджено у навчальний процес нові за змістом модульні програми підготовки. Вживаються заходи щодо збільшення практичної підготовки курсантів. Ми прагнемо до того, щоб на практичне навчання припадало не менше 50% від загального обсягу підготовки. Керівники практичних підрозділів активно залучаються до роботи у складі комісій з оцінки результатів практики і стажування курсантів, участі в роботі державних екзаменаційних комісій, що дозволяє об'єктивно оцінити роботу курсанта в підрозділі, урахувати рівень професійної підготовки, дотримання дисципліни. Визначено базові навчальні заклади з підготовки фахівців за спеціалізаціями блоку кримінальної міліції. Так, Київський національний університет внутрішніх справ став базовим з підготовки фахівців для підрозділів боротьби з незаконним обігом наркотиків та оперативної служби, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка – з підготовки фахівців для підрозділів карного розшуку, Львівський державний університет внутрішніх справ – з підготовки фахівців для підрозділів ДСБЕЗ, Одеський державний університет внутрішніх справ – з підготовки фахівців для підрозділів транспортної міліції.

З метою розроблення та видання методичних матеріалів, необхідних для належного забезпечення навчального процесу підготовки фахівців для підрозділів внутрішніх справ, у МВС України створено авторські колективи за участю провідних науковців ВНЗ та практичних працівників профільних департаментів міністерства. Так, лише для підготовки працівників оперативних підрозділів протягом 2009–2010 рр. заплановано видати 5 підручників та 26 навчальних посібників.

У зв'язку із впровадженням в практичну діяльність органів внутрішніх справ Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ України (ІПС ОВС) набуває особливої актуальності питання підготовки працівників ОВС, у першу чергу оперативних та інформаційних підрозділів, до роботи з базами даних ІПС та інших інформаційних систем, які функціонують у системі МВС.

Результати проведеного опитування практичних працівників та керівників оперативних підрозділів свідчать про недостатню підготовку працівників ОВС, насамперед оперативних підрозділів, до

роботи з комп'ютерними інформаційними підсистемами. Адже 70% опитаних знайомі з сучасними можливостями оперативних обліків, які застосовуються в ОРД ОВС, із наказів та інструкцій МВС, 35% – із відомчих матеріалів (оглядів, методичних рекомендацій тощо), 24% – із спеціальної літератури. Лише 19% респондентів отримали необхідні знання в системі підвищення кваліфікації, 18% – на конференціях та нарадах [5]. У зв'язку з цим необхідно внести відповідні зміни до навчальних планів підвищення кваліфікації працівників оперативних підрозділів.

Вищими навчальними закладами МВС активно використовується така форма взаємодії «теорії і практики» як залучення оперативних працівників, які прибувають на навчання в системі післядипломної освіти, до проведення навчальних занять з курсантами у формі семінарів, круглих столів за напрямками їх діяльності і спеціалізації підготовки. Одним із напрямів залучення практичних працівників до участі в навчальному процесі є проведення бінарних занять, коли заняття з курсантами і слухачами проводить не лише викладач, а й практичний працівник оперативного підрозділу.

Усе ширше в підготовці оперативних працівників використовуються тренінгові технології, зокрема мотиваційні тренінгові програми, що є сучасною формою підвищення професійної компетентності, стимулювання діяльності персоналу.

Вищі навчальні заклади МВС активно співпрацюють з такими авторитетними міжнародними неурядовими організаціями, як Асоціація вищих навчальних закладів МВС/поліції держав-учасниць СНД, Асоціація поліцейських європейських коледжів.

Основні положення Болонської декларації активно адаптуються до специфіки відомчої освіти МВС, у тому числі для підготовки фахівців оперативних підрозділів ДСБЕЗ, БНОН, у сфері протидії кіберзлочинності.

В умовах розширення інтеграційних процесів актуальним є міжнародне визнання дипломів відомчих ВНЗ. Це особливо важливо для виконання угод про міжнародну допомогу, здійснення за кордоном процесуальних та оперативно-розшукових заходів. Вищими навчальними закладами МВС організовується стажування науково-педагогічного складу, слухачів та курсантів за кордоном, що дає можливість активно запозичувати досвід підготовки поліцейських європейських країн та США.

У рамках підготовки до ЄВРО-2012 проводяться міжнародні науково-практичні конференції, здійснюється навчання практичних працівників іноземним мовам, розробляються і видаються спеціалізовані словники і розмовники.

Водночас слід зазначити, що проблеми підготовки працівників оперативних підрозділів потребують подальшого нормативно-правового урегулювання, а саме, необхідно прийняти нові Закони України «Про міліцію», «Про органи внутрішніх справ», «Про оперативно-розшукову діяльність», у яких слід чітко визначити структуру, завдання, функції та методи роботи міліції, у тому числі оперативних підрозділів, обов'язки, права оперативних працівників та їх соціальний захист.

На нашу думку потребує удосконалення також порядок відбору кандидатів на службу в оперативні підрозділи та підготовки фахівців з належним рівнем професійних знань, умінням правильно діяти в екстремальних ситуаціях та відповідними моральними якостями. З метою поліпшення психологічної готовності оперативних працівників до безпосередньої протидії злочинцям, у тому числі при впровадженні в злочинне середовище та проведенні в ньому оперативної роботи необхідно запровадити в навчальний процес ВНЗ психотренінгові комплекси, які передбачають проведення занять по формуванню комунікативних і організаторських здібностей, оптимізації процесу адаптації, саморегуляції, психоемоційного відновлення і здорового способу життя.

Отже, проблеми підготовки фахівців для оперативних підрозділів органів внутрішніх справ потребують подальшого вирішення на законодавчому, організаційному, навчально-методичному та матеріально-технічному рівнях.

1. Концептуальні передумови формування професіоналізму працівників міліції / П.В. Мельник, Л.В. Терещенко. – Ірпінь: УФЕІ, 1998. – 143 с.

2. Кондратьєв Я.Ю. Система професійної підготовки кадрів оперативних служб (підрозділів) міліції та шляхи її удосконалення / Я.Ю. Кондратьєв // Тези доп. на міжнар. наук.-практ. конфер. (м. Київ, 27–28 березня 2003 р.). – К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2003. – С. 9–12.

3. Психологія оперативного спілкування в діяльності оперативних підрозділів органів внутрішніх справ: [навч.-практ. посібн.] / авт. кол.: Б.І. Бараненко, В.А. Глазков, О.С. Звонко та ін.; за ред. Е.О. Дідоренка. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2007. – 552 с.

4. Корнієнко М.В. Суспільство і правопорядок / М.В. Корнієнко. – К.: Фонд юрнауки АПС, 2007. – Т. VI. – 384 с.

5. Мовчан А.В. Нормативно-правові та організаційні засади застосування оперативних обліків в оперативно-розшуковій діяльності міліції : дис. ...канд. юрид. наук. 21.07.04 / Анатолій Васильович Мовчан. – К., 2008. – 238 с.